

Emlékeim visszatérnek...

Reggelre kelve hálás szívvel köszöntük meg Istennek, hogy a természet is ünneplőbe öltözött, csak úgy ragyogott a fehér hó a házak tetején. A szívem tele volt hálával, mert nagy ünnep volt a 2016. február 3-a, drága férjem 90. születésnapja.

Éjszaka végiggondoltam az életünket. Mint egy film, úgy pergett le.

Gyermekkorom

Drága szüleim, nagyszüleim, dédmamám, nagyon szorgalmas emberek voltak, szinte egész életüket a munka töltötte ki. A házimunka, a mezei munka. Édesapám még méhészkedett is. Seprűkötő gépet csinált és cirokseprűket készített. Kenyérsütéshez szalma vékát font fűzfavesszőből és kosarakat. Nagyon mozgalmas volt nálunk az élet.

Én 1930-ban, húgom 1935-ben született. Rongybabával és rongylabdával játszottunk. A kertünk végében volt egy nagy legelő, egy nagy tó, ahol főztünk és a folyó, a Bitva. Itt fürödtünk, a réten libákat legeltettünk. Mi a falu első utcájában laktunk, ami Pápa felől az országútra nyílt, itt volt egy hatalmas nagy szederfa az árokparton, annak az ágai föl-le hajlottak, ezeken hintáztunk.

Emlékeimben őrzök egypár nevezetes dolgot. Talán kilenc éves

voltam, nagyanym babot fejtett, amit drága édesanyám előtte nap a kukoricatáblában szedett. A kikelt kukorica sorai közé babot ültettek. Zsákba szedve hozták haza a mezőről, amikor beérett. A nagymama délutánonként kifejtegette. Kért, hogy segítsék neki, de én az utcán labdáztam. Édesapám trágyát hordott ki a mezőre. Amikor jött, hogy újra megrakja a szekeret, panasszal várta a mama: „ez a komisz leány meg sem hallja, hogy hívom, hogy segítsen fejteni a babot.” Édesapám behívott és megdorgált, felemelte az ostort, mintha meg akarna ütni, de a kiskutyám, akit én nagyon szerettem, odaugrott a védelmemre, és elkapta az ostor nyelét. Édesapám meglepődött és annyit mondott: „nem akartam megütni pártfogódat”. Én meg átöleltem a Bodri nyakát, és odamentem a nagyihoz lesütött szemmel.

A másik emlékem, amit nem felejték el, tanulságos marad egész életre, a következő.

Vasárnap délután történt, abban az időben a vasárnapi sütemény kalács vagy rétes volt. Finom diós kalácsot sütöttek. Délután, amikor hazamentünk a templomból, egy jó nagy szelet kalácsot vettem kézbe, és mentem a pajtások közé. Jött az egyik kislány, aki előtte délután nem adta oda a gumilabdáját, ami akkor nagy ritkaság volt, hogy adjak neki a diós kalácsból, én meg a hátam mögé dugtam a keze-

met, amelyikben a kalács volt, és azt mondtam neki: „te sem adtad oda a labdádat”. A kutyájuk kikapta a kalácsot a kezemből, és elfutott vele. Ő, meg a többiek kinevettek, és én nagyon elszégyelltem magam, hazamentem. Ez a történet tíz éves korom körül történt.

Telt az idő, egyszer tavasszal kikeltek a határban a kapálni való növények, nagyanym jó laktató reggelit készített, mondván, hogy csak délután jönnek haza, majdnem három óra tájban.

Akkor én már ügyeskedtem a kézimunkában, szépen elmosogattam, az apró állatokat megittattam, megettettem, húgossal meglegeltettük a libákat, eközben elhatároztam, hogy főzök ebédet, mire hazajönnek a szüleink.

Sokszor besegítettem a nagyinak a krumpli, a zöldség pucolásba, de még tésztát nem gyúrtam. Na, most meg fogom próbálni, gondoltam...

Így is lett, de mivel az asztalt nem értem fel annyira, hogy a kifőtt tésztának valót el is sodorjam, odavittem a sámlit. Édesanyám, amikor kézimunkázott, a lába alá tette, hogy kényelmesen ülhessen. Így szépen ki is sodortam a tésztát, szép lassan elszeltem, hogy az ujjamat el ne vágjam. Pirítottam darát, mézet olvasztottam, ahogy láttam, és krumplilevest is főztem. Mi a húgossal meg is kóstoltuk, nagyon ízlett.

Amikor hazaértek a fáradt szülők, hogy boldogan újságoltuk, hogy

kész ebéd várja őket. Csak csodálkoztak, el sem akarták hinni. Boldogan ültek a megterített asztalhoz. Nagyon megdicsérték bennünket.

Közben Bodri elkezdett ugatni, de nem olyan haragos hangon, a kapu még nyitva volt. Édesapám kiment, hogy megnézzze, ki jön, hát egy szegény vándor ember, aki meszelőt árult, lyukas fazekat cinezett be. Édesapám behívta.

„Jöjjön csak be, bátyám! – hívta meleg szavakkal. Vettek tőle egy meszelőt, és azt mondta neki: „üljön le, ebédeljen velünk! Mi is most értünk haza a mezőről, és nagy meglepetés ért bennünket. A leányunk most főzött először, és terített asztallal várt bennünket.”

Ahogy leült, édesanyám egy kis tálkába vitt neki levest, hogy ki ne dőljön, én meg odaültem mellé a küszöbre, nagyon éhes lehetett, mert gyorsan kanalazta, de közben hullottak a könnyei, én meg sírva fogtam a kezét, vigasztalóan mondtam neki: *„ne sírjon, bácsi, mindjárt hozok finom darás mácsikot és mézeset.”*

Bevittem a tálkáját, édesanyám jól teli rakta és mézzel megöntötte, kihozta. Ő meg csak falta. Úgy örült a szívem, ahogy ott ültem mellette. A sírást is abbahagyta, azt mondta a kezemet a tenyerébe fogva, hogy még életében nem evett ilyen finom ebédet.

„Láttam, hogy nagy szeretet van a szívedben, és a szeretetet te sokszorosan visszakapod.”

Ezeket a szavakat mélyen a szívembe zártam...

Teltek múltak az évek... Négy osztálytársammal beírtak a szüleink a pápai református iskolába, az úgynevezett Nátusba*. Bentlakók voltunk ketten, ketten pedig a rokonuknál laktak. Ott egy teljesen új élet vett körül minket. A környék falvaiból és még messzebbi vidékről is voltak diákok. Nagy fegyelem volt, de a hazulról vitt ille-

delem segített, a szülői illedelmet a szívembe zártam, hogy ne hozzak szégyent rájuk.

Közepes tanuló voltam, de elég ügyes... Reggel és délben az asztalt meg kellett teríteni, és én ebben nagyon ügyes voltam, segítettem fel- és leszedni a tányérokat, amit ki is vittem, mindig utolsónak hagytam el az ebédlőt.

Minden délben, ebéd után kiment minden osztály az utcára, felsorakozva, az osztályfőnök kíséretével sétáltunk, és halkán énekelünk. A Nátussal szemben a túlodalon volt a fiú kollégium, onnan is jöttek sétálni.

A harmadik évben beiratkozhattam, aki akart a tánciskolába, úgy örültem, hogy szüleim megengedték. Édesapámmal, ha nem volt nagyon fáradt, szoktunk táncolni. A tánciskola nagyon szórakoztató volt, de amikor a harmadik osztályba mentünk, bejöttek az oroszok, megszűnt a bentlakás, kikerült mindenki a városba, ahol lakást kellett keresni.

A szüleink egész nyáron érdeklődtek lakás után. Végül együtt laktunk a barátnőmmel, Olgával a Tókert Ötödik utcájában. A családnak is volt három gyermeke, két kicsi iskoláskorú. Szép, nagy házuk volt. A gyárban dolgozott az édesapa, vezetőállásban, de attól kezdve, hogy a párttitkár leváltotta, nehéz körülmények között éltek.

Nagyon örültek nekünk, külön szobát kaptunk, és nagyon örültünk, különösen a fürdőszobának. Úgy egyeztek meg, hogy természetben fizetnek, így szüleink is jól jártak, mert nekünk kevés pénzünk volt, nekik meg enivalójuk nem volt.

Minden hétfőn hozták a gyümölcsöt, tejet, túrót, lisztet, burgonyát, mindent, ami a konyhára kellett. Mindig éhesek voltunk, mert a gyümölcs két nap alatt elfogyott. Mire mi hazamentünk az iskolából, csak ami maradt, azt osztotta

el a házi néni. Nem mertünk szólni. Olga mindig panaszkodott, mert őt elkényeztették a szülei, én csak túrtam. Eljött az év vége, boldogan mentem haza.

Sajnos a következő két évben az iskolába járatás igen nehéz feladatot jelentett szegény szüleinknek. Be kellett állni a Termelőszövetkezetbe, ami azt jelentette, hogy mindent be kellett adni, csak úgy ingyen, és a saját földjükben bérbe dolgoztak. Alig tudták kigazdálkodni az utánunk vinni való élelmet.

A negyedik évem után jött aztán egy nagyon nehéz, gyötrelmes nyár, édesanyám nagy beteg lett. A mezőn egy hatalmas záporosó jött, fel volt hevülve, nem vitt magával sok ruhát, és mire hazaért, kirázta a hideg, lázas lett. Egy darabig csak otthon kezelgették, de komolyra vált a dolog, kórházba került, mégpedig Szombathelyre, ami nagyon messzi is volt. Tüszős mandulagyulladás is lett, a hangja is veszélyben volt. Igen nagy lelki és pénzügyi nyomorúságban voltunk. A továbbtanulásomról szó sem lehetett már. Teljes erővel oda kellett állnom szegény anyám mellé, a mielőbbi megmentésére.

Attól az időtől fogva én lettem a nagymama jobb keze... A bevásárlás ügyes intézése, a főzésbe bejegyzés. Nem volt semmi szórakozás. Csak arra kértük a jó Istent, hogy édesanya meggyógyuljon, és jöheszen haza. Én mindenben igyekeztem komolyan és jól végezni a munkámat. Még a befőzést, lekvár és gyümölcs eltevést is megtanultam, mert nekünk sok jó gyümölcs termett. Szombaton előkészültem a vasárnapi főzéshez, szépen kitakarítottam, hogy vasárnap el tudjunk menni a templomba. Ha csak lehetett, a házunkán kívül nem dolgoztak a szülők, a templomba ment a család.

Egy alkalommal édesapám mondta: *„kislányom, a presbiteri gyűlésen a tiszteletes úr azt kérte,*

* Az internátus szóból rövidült le Nátusba.

hogy egy pár leány menjen takarítani, mert jön egy lelkész és egy pár gyülekezeti tag is.”

Ezen a szombat reggelen láttuk meg egymást drága férjemmel... Előtte napokban jött haza Németországból, ahová több fiatal társával együtt vitték, mint leventét. Mi a falu utolsó utcájában laktunk, ők meg a templommal majdnem szemben.

Kint állt az utcaajtóban, mikor odaértem a templom elé, még nem volt ott senki, vártam a többieket. Ő oda sétált, illedelmesen bemutatkozott, mert hát nem ismertük egymást, én még iskolába jártam, ő meg, mint katona Németországban volt. Mosolyogva megjegyezte: „*de szép neved van! Sosem találkoztunk.*” Én elmeséltem, hogy két évig a Nátusba jártam, ezért nem találkoztunk.

„*Te hány éves vagy?*” – kérdeztem.

„*19, és te?*”

„*Én 17 éves vagyok.*” Erre ő egy nagyot kacagott. Közben megjött a többi segítség, így haza ment.

Vasárnap délután mindig labdáztak az istentisztelet után, akkor még nem volt más szórakozása a fiataloknak. Volt egy jó kemény rongylabda meg egy jó ütőfa, a fiúk ütötték a labdát, a lányok pedig elkapták. Ha megunták a játékot, elindultak sétálni, először csoportosan. A kocsmá körül megoszlott a társaság, a fiúk egy része ment kuglizni, akinek volt barátnője, az azzal ment sétálni.

Mi hárman voltunk barátnők, Etus, Lenke és én. Templom után mindig átöltöztünk másik ruhába, mert az ünneplőre nagyon kellett vigyázni. Rövid társalgás után indultunk is. Mindhárman más utcában laktunk. Etus a Netovább utcában, azért volt netovább a neve, mert az utca egy nagy dombban végződött. Télen ott szánkóztunk, csodálatos élmény volt. Lenke barátnőm az országút mellett lakott, én pedig a Béka utcában. Azért volt

béka a neve, mert a kertek végében a tó teli volt békával. Itt szoktunk korcsolyázni télen, nyáron meg fürödtek benne a kacsák meg a libák. A tó végében a Bitva hömpölygött, és ez hajtotta a malomkereket, ahol őrölték a gabonát. Ott fürödtünk. Hatalmas, zöld legelő terült el a malom körül, ott legeltek az állatok, tehenek, disznók, libák. Tehát ez az én utcám.

Amikor átöltöztem, a templomba visszaindultam, ahogy megbeszéltük. Amikor mind a hárman együtt voltunk, fölmentünk a kocsmá elé, vagyis a szobor elé, ott volt a posta közepén, és a téren a Hősök szobra. Etusnak, Lenkének volt barátja. Mit ad Isten, elem jött az én drága Edém, rám mosolygott, mondtam neki kissé zavartan: „*legalább megismerjük egymást közelebbről...*”

Eddig nem mentem sehova, csak a boltba, vagy a csarnokba vittem a tejet.

A legények nagy része kuglizott, azzal versenyeztek, ki tudja legyőzni a másikat, mi meg tapsoltunk nekik. Volt az árnyékban egy hosszú asztal, körbe fapad. Oda letelepedtek a fiúk és a lányok, társalogtunk, a fiúk közben egy fröccsöt, a lányoknak egy pohár málnát kértek, szódával. Dalolgattunk... Ez az alkalom csak vasárnap délután volt

így, mert a hétköznapok mindenkinek munkával teltek. Estefelé járt az idő, hazasiettem és behoztam a tejet a csarnokba.

Első alkalom volt, hogy hazakísértek, nagyon restelltem magam, mert előttünk szoktak este az utcabéliek összejönni a nagy diófa alatt, egy hosszú háts fapadon, aki nem fért a padra, az az árok szélére ült vagy a fűbe, én szégyenlősen kértem Edét, hogy az utca végén köszönjünk el egymástól, de ő ragaszkodott hozzá, hogy végig jöjjen. Úgy is történt...

Illedelmesen bemutatkozott, és engedelmet kért, hogy máskor is elkísérhessen haza. Nem ismerték őt személyesen. Ő ügyesen elmesélte, hogy Veszprémben járt három évig a gazdasági iskolába, levente volt, hétvégén gyakorlat volt a Bitva parti vásártéren. Közben jött a rendelet és a leventéket besorozták, 17 évesen kivitték Németországba, és ott képezték ki őket. Négyet az új faluból, négyet az öreg faluból, mert katolikus és református volt a falu lakossága. Nagy figyelemmel hallgatták... Elmesélte, hogy fiatalon milyen sok megpróbáltatáson mentek ott keresztül. Az új faluból volt egy testvérpár, ők maguk közé választották, köztük is aludt, mintha testvérük lett volna. Nagyon kedves, jóra való ember volt a

kiképző német hadnagy. Egy alkalommal meglátogatta a menyasszonya. Mivel a nővérétől megtanult egy német dalt – mert ő is járt a Nátusba –, eldalolta nekik. Nagyon megkedvelték és megtapsolták. Elmondta, hogy ő is két hónapja jött haza külföldről. Elmesélte, hogy a nővére férje odaveszett az orosz háborúban, 1942-ben, és a kislányát soha nem láthatta, édesapa nélkül nőtt fel. A nővére férje a református lelkész fia, vagyis a református iskola tanítványa volt. Most a szülőkkel laknak.

Eljött a nyárádi búcsú ideje

A nyári estéken a fiúk összeálltak, és azoknak a lányoknak adtak szerenádot, akiknek udvaroltak, nagyon boldogok voltunk, mi lányok. Elmondtuk, melyik nótákat énekeljük, és ha elfogadtuk a szerenádot, akkor gyertyát gyújtottunk, az volt a köszönet. Utána a szüreti bál, a kukoricafosztás.

Sok-sok alkalom a találkozásra...

Közben eltelt majdnem két év és összeházasodtunk. Nagyon fiatalok voltunk. Ede 22, én meg 18 éves. Férjem szülei nagyon jó módúak voltak, nagy lakodalmat tartottak az egyetlen fiúknak. Hozzám nagyon kedvesek voltak, szeretettel fogadtak a családba, főleg a kis Évike, a Borika leánya. Bori a férjem nővére volt. A férjem a nagyon szeretett kis öcsi volt. Egy fiúgyermek. Apósom nagy odafigyeléssel vezette a gazdaságot, azért is küldte szakiskolába, de sajnos jött a kulákvilág szörnyű, megalázó ideje.

Közben megszületett a mi kis drága fiacskánk Endre, Borika lett a keresztanyja. Ő választotta a nevét is. 1948-ban született. Nagyon szép baba volt. Négy éves korában egyszer csak nagyon elkezdett a lába fájni. Ekkor volt a gyermekparalízis fájdalmas ideje és a kulák korszak, amikor mindenüktől

megfosztottak bennünket a többi gazdálkodóval együtt. Csak még fájdalmasabb volt, hogy szegény apósomat kuláknak nevezték, ami azzal járt, hogy mindenéből kifosztották a családot. Leseperték a padlást, zsírt, tojást, a füstölt húst, ami egy falusi családnak az egész nyári eledele volt, elvitték. Egyik reggel két férfi jött, és köszönés nélkül ráparancsoltak a férjemre, apósomra, hogy fogják be a lovakat.

Pár hónappal azelőtt újították fel a kocsit, mivel Pápára a piacra jártunk, ami tíz kilométer volt, így kényelmesebben el lehetett jutni. Fölszerszámozták, mit sem sejtve, hogy ennek mi lesz a következménye, akkor felült a két idegen, szó nélkül kihajtott vele a falu végén elterülő legelőre, tettek ott egy kört, majd végigvágattak a falun, minden szó nélkül. Szegény apósom csak lerogyott a kispadra, ami az utcán volt. Másnap jött egy bizottság, és megállapították, hogy a cukorrépát úgy fejezte le, hogy alig maradt belőle valami, így szabotált a rendszer ellen, mondták, és elvitték a rendőrök. Úgy megverték, hogy elvesztette a szeme világát. 20 évig élt még szegény vakon.

Közben kiderült, hogy a kisfiúkat kórházba kell vinni Budapestre. Mi lesz most? Kétségbe voltunk esve. Az én szüleim segítettek, eladták a kismalacokat, és eljutottunk az egyes számú gyermekkórházba. Ott Zoltán orvos megvizsgálta, és azt mondta: *„Kedves anyuka a kisfiúnak itt kell maradni, amikor csak tudnak, jöjjenek hozzá.”*

Énbelőlem úgy kitört a sírás, hangosan zokogtam. De hogy jöjünk el minden nap, amikor semmink nem maradt, amiből pénzünk lehetne. Elmeséltem részletesen a helyzetet, nézett nagy meglepetten, és azt mondta: *„Ne sírjon kedves... majd én segítek.”* Ránézett a másik doktorra, és így szólt: *„föl fogom venni a kisfiút tan-célosra, így nem kell egy forintot sem fizetniük.”* Ke-

zet akartam neki csókolni és átölelt. Minden héten küldött levelet, amiben tudatta a vizsgálat eredményét. Két hónap után a kisfiúkat hazahozhattuk, de megmondta, hogy a műtét elkerülhetetlen. A következő tavaszon kell visszamenni.

A következő tavaszon újabb dráma. Megalakult a TSZ, mindent be kellett vinni a közösbe. Ekkorra már a második kisfiúnk is három éves lett. Nagy volt a szegénység. Az volt a szerencsénk, hogy apósoméék és a nagynéni jó egészségben voltak, és ők el tudták a kisgyermekeket látni. Borikával elhatároztuk, hogy elmegyünk dolgozni a városba. Sógornóm a pékségbe, én meg a húsgyárnak az egyik kihelyezett konyhájában lettem szakács. Itt nagyon jól tudtam a főzés szeretetemet alkalmazni. Jött a sok elvtárs, telepvezetők, párttitkárok, a húsgyár vezetői, Budapestről az ellenőrzés. Nagyon kivettem magamért, már utóbb azt is kérték, hogy ha legközelebb jönnek, okvetlen készítsék rántott máját.

Egyszer csak megint jött egy tragédia, szegény férjem a téészen kocsisként dolgozott, és munka közben érezte, hogy sürgősen véécéznie kell, és ahogy elvégezte a dolgát, rémülten látta, hogy tiszta vér volt a széklete. Sürgősen meg kellett operálni, alig maradt a gyomrából valami. Többé nem tudott teljesíteni nehéz fizikai munkát, így ide-oda dobálták.

Egyszer, amikor a húsgyárból jött az igazgatóhelyettes, megkérdeztem, hogy nem tud-e a férjemnek valami könnyű munkát adni. Elmondtam neki, hogy milyen súlyos műtéten esett át, ő nagyon kedvesen válaszolt: *„éppen a jövő héten megy nyugdíjba az egyik portás, csak jöjjön, és fel fogom venni.”*

Megkönnyebbültem, végre, hogy jó hír is van a számunkra...

Tavasszal visszavittük a kisfiúnk felülvizsgálatra. Sokféle ajánlat volt segítségünkre, hogy ha lehet, ne kelljen olyan messze men-

ni, Pestre, ha lehet, Győrben is van idegsebész, menjek oda érdeklődni.

Rettenetesen el voltam keseredve, hogy megint mi vár ránk. Ahogy fölszálltam Pápán a vonatra, hogy felkeressem az idegsebész orvost, leültem nagy fáradtan a fölkébe, velem szemben egy középkorú hölgy ült, rám nézett és kedvesen megkérdezte: „Kedves, mi az a nagy fájdalom, ami a maga szemében van?”

Nagyon meglepődtem... A könnyeim kicsordultak, elmeséltem az életünket. Azt felelte, ne sírjak, az ő fia a János kórház főorvosával igen jó viszonyban van, osztálytársak voltak, hozzá megy, majd mindent el fog mondani, amit elmeséltem, legyek nyugodt. Egy héten belül itt lesz a válasz.

De milyen különös, hiába mentem a győri orvost keresni, mert szabadságon volt. Visszafelé az úton eszembe jutott a szegény vándor bácsi, hogy milyen igaza volt, de sokszor volt és van a számomra szeretet. Azt mondta, sokszorosan kapom vissza a szeretetet, amiért a főztömből jól lakattam.

Így elmúlt a szívemből a nagy keserűség, és boldog reménységgel újságoltam el a családnak utam eredményét.

Letelt a hét, amit drága férjem is nagy reménységgel várt, megkapta az állást, felvették portásnak, megszűnt a sok megaláztatás, megbecsült emberként ment onnan nyugdíjba.

Letelt a másik hét is, hogy milyen nagy reménységgel vártuk, azt el sem lehet mondani. Minden úgy volt, ahogyan az a drága ismeretlen asszony megígérte.

Valóban ott vártak a Keleti pályaudvar állomásán. Fia, menyé, és én föllobogtattam a zsebkendőmet, ők odajöttek, beültettek bennünket az autóba, és mentünk a kórházba. A váróterem tele volt sok kis beteg gyermekkel, mert akkor is tombolt a gyermekparalízis.

Soron kívül behívtak bennünket, megvizsgálták a kisfiúnkat,

azt mondta a főorvos úr, meg kell műteni, átültetést kell alkalmazni. Két lehetőség van, vagy géppel, vagy mankóval, de fog járni. Én ott maradtam a műtéig az ismeretlen asszony fiával és családjával. Itt mindennel elláttak, elkísértek a kórházba. Hat hétig kellett a műtét után gipszágyon fekvődni.

De jött a forradalom, nagyon nehéz lett a helyzet... annyira lesóványodott szegényem, azt mondta a főorvos, hogy vigyük haza, mert jobb lesz neki a családban... Majd, ha a gipszet már le lehet venni, akkor értesít bennünket. Így is lett, de mire hazaértünk, olyan kimerültek voltunk, hogy azt elmondani nem lehet. Attól féltem, meg fog halni. Olyan sovány volt, hogy a kis szíve, ahogy dobogott, lehetett látni. Mi a férjemmel csak sírtunk.

Nem tudtam elaludni, kimentem az udvarra, letérdeltem, és úgy kértem az Istent, csak az életét tartsa meg, még ha sánta marad is.

Bementem, lefeküdtem, a nagy kimerültségemben hamar el is aludtam. Álomban megjelent az Isten, ezt mondta: „Ne félj, mert én veletek leszek.” Egy nagy lepel hullik rám, és felébredtem.

Fölkeltettem a drága páromat, elmeséltem neki, hogy mit álmodtam. Összeöleleztünk, sírtunk, és azt mondta a drágám: „csak gondoljuk át, hisz eddig is mindig fogta a kezünket.” Elmondtunk egy Miatyánkot hálaadó szívvel, és elaludtunk.

Eltelt a hat hét, a kisfiúnk a család szeretetében, gondoskodásában szépen megerősödött, úgyhogy mikor visszavittük, nagyon meg volt a főorvos úr elégedve. Levette a gipszet, és a fiúnk lassan megtanult a mankóval járni.

Nem messze volt hozzánk az iskola, majdnem szemben velünk a másik oldalon. Babakocsiba ültetjük, mert sokáig még nem tudott állni, és így toltam át az iskolába. Vagy átjött a kedves tanító úr, és elmagyarázta az anyagot.

De később megint jött egy újabb gond. Az egyik veséje a betegségéből kifolyólag nem működött, sürgősen meg kellett operálni. Mi lesz most! Sok-sok segítséggel sikerült az urológiai osztályra bejutni, ott megint olyan isteni segítségben volt részünk, mert ezt másképpen nem lehet megmagyarázni. Egy budapesti orvos mellé került egy szobába, aki pártfogásába vette. Az ő felesége olyan szeretettel vette körül, mintha csak az ő gyermeke lett volna. Eljött a műtét napja. Ezt a drága Laci bácsi mesélte el. Jöttek a betegápolók, hogy betolják a műtőbe, de a drága kisfiam azt kérte, „hadd énekeljem el az én drága énekemet.”

Nagyon meglepődtek az ápolók, azt mondták jól van, csak énekelj el, még ilyen alkalomban úgy sem volt részünk. Elkezdte az énekét: „Hadd menjek, Istenem, feléd / Fájdalmak útjain mindig csak feléd / Tudom, hogy sok keresztje van, de / Ez az én utam!”

Mire mi a kórházba értünk, már a műtőben volt a drágám. Mindent elmeséltek a szobatársak, mert csak ők voltak a gyermek kórteremben. Együtt sírtunk...

Azt mondta a kedves Laci bácsi: „Most tudtam meg, hogy mit jelent Isten gondviselése...” Sajnos a beteg vesét el kellett távolítani, de szépen felépült. Eljött az idő, hogy haza jöhetett. Akkor ott ölelte a kisfiamat, és azt mondta: „mintha a saját fiam lennél, úgy fogom a sorsodat egyengetni, a Minisztériumban dolgozom. Eddig sosem mondtam, de most is csak azért mondom, hogy megnyugtassam a szülőket, módom lesz segíteni. El fogom intézni, hogy az Amerikai úton lévő mozgássérültek iskolájába felvegyenek.”

Így is történt, ez a dolog tavasszal volt, ősszel jött a levél. Örömmel tudatom, a kisfiukat felvették az Intézetbe, ezt a levelet pedig az Intézetbe, ezt a levelet pedig, amit az igazgató úrnak írtam, tessék odaadni, és minden rendben lesz.

Többek között azt is megírta, hogy milyen hatással volt ez a gyermek órá: az egész életem megváltozott, ott jöttem rá, mit jelent, ha valaki hitben él, lelki gazdagságot és békességet nyertem. Mindezt Önöknek is köszönöm, kedves szülők.

Az iskolában nagyon jól érezte magát a mi drága kisfiúnk, műszerésznek tanult. El tudta a maga dolgát intézni, elhelyezkedett a pápai kórházba portásnak. Megnősült, a párja is mozgássérült, boldogok...

Az idő gyorsan telt, a kisebbik fiunk is felnőtt. Ő mentős lett, a pápai kórházban dolgozott. Időközben megnősült, nagyon drága, ügyes a felesége, Katika. Kimondhatatlan ügyességgel rendelkezett. Közös családban éltünk Nyárádon. Ő akkor a pápai szövőgyárban dolgozott. Egy fiuk született, Balázs, három évig otthon volt vele gyesen. Szeretetlenben dolgozgattunk. Amikor letelt az idő, hogy Katikámnak vissza kellett menni, dolgozni, én vigyáztam rá. A konyhában volt egy heverő, azon játszott traktorosat. A kisszék volt a traktor, egy lábas volt a kormánykerék. Ha kifőtt tésztát főztem, adtam neki egy kis darabot, azt ő sodorta ki, és megsütöttük a platnin. Sokat nevtünk rajta.

Drága nagyapja faragott neki vesszőből két kis paripát, azzal sza-

ladgált az udvaron. Később kapott egy kisautót, azt nagyon élvezte. Jó kisfiú volt. Csak a közlekedéssel volt gond, mert abban az időben még ritkán jártak a buszok. Elhatározták, hogy beköltöznek Pápára. A Fáy lakótelepen vettek lakást. Ekkor Katikámnak sikerült a lakótelepi óvodában elhelyezkedni, mint dada.

Balázs unokánk az általános iskola után ipari iskolát végzett. Nagy fordulat történt az ország politikájában, vissza lehetett venni, aki akarta a földjeit. Mivel a mi öseink fáradtságos munkával szereztek vagyonukat, természetes volt, hogy visszavették. Endre fiam és felesége Julika a Földhivatalban pontosan kiírták, hol, melyik részen, a határnak mennyi területe van, és úgy mentek a férjemmel a közgyűlésre, így sikerült elrendezni a kérelmünket. El is kezdődött hamarosan, kimérték a földeket. Úgy látszott, az unokámban, Balázsban is a szorgos, ősi vér folyt. Megkérte az édesapját, adják el az autójukat, és vegyenek egy traktort; így lett.

Nagyapjával kimentek a határba megsejmelni, hogy hol kezdjék a munkát. A nagypapa aggodalmaszkodott: „*hogy fogsz szántani, édes fiam, mikor még nem is próbáltad?*”

„*Papa,* – mondta –, *az autót tudom vezetni, akkor ezt a traktort is*

tudni fogom, csak ülj ide mellém, és mondd, hogy mikor kell fordulnom, és milyen mélyen szántsak.”

Egy fél nap alatt úgy belejöttek a munkába, ahogy csak kellett.

Drága férjem nagyon pontosan, precízen végezte minden dolgát, nem szerette a trágár beszédet, az állattartás vonalán is ügyes és pontos volt.

Hála a jó Istennek elvonultak lassan a sötét felhők a fejünk felett. A család tűrhető egészségesben és békességben élt.

Drága férjem nagyon jó szívű, nemes lelkű ember volt. A gyermekünknek is mindig azt mondta, a szeretet, a békesség és a bizalom, ez a három a legfontosabb egy család életében, mert, ha ez megvan, nincsen olyan nehéz helyzet, amit nem lehet átvészelni.

Életünk harmadik szakaszán

Közben drága párom nyugdíjba ment. „*Most egy új életet kezdünk*” – mondta az első nap reggelén.

Megbeszéltük, hogy minden nehéz baj hasznunkra vált, először is mindig közelebb kerültünk az Istenhez, mert nincsen annál drágább kincs, mint érezni, hogy nem vagyunk egyedül... ott áll mellettünk az Isteni gondviselés. De ezt átélni, igaz hittel lehet csak.

Most, amikor írom ezeket a sorokat, csordultig telt a lelkem hálával, mert megbizonyosodtam azon a fájdalmas éjszakán, amikor leborultam az udvaron térdre, és kértem az Urat, hogyha sántán is, csak tartsa meg a beteg gyermekem életét, és álmomban vezetem a két gyermekemet, zuhogott az eső, egy nagy villámlás volt, és egy hang hallatszott: „*ne félj, mert én veletek vagyok minden időben!*”

Amikor felébredtem csak úgy remegtem. A férjem ijedten kérdezte: „*mi van veled, miért remegsz?*” Elmeséltem, amit álmod-

tam... Azt mondta: „Végig hű voltál, soha nem zúgolódtál, látod, az Úr megjelent neked. Látod, mennyire igaz, hogy minden baj a javunkra volt, mert ha akkor nem lett volna gyomorvérzésem, most is ott szenvednék a megaláztatás alatt. A nyugdíjam a fele sem lenne.”

Így boldog szívvel indultunk az életünk harmadik szakaszán, boldog reménnyel, egymás kezét még szorosabban fogva. Elhatároztuk, hogy minden alkalmat megragadjunk, amikor a munka engedi, hétvégén elmegyünk Sárvárra fürdeni. Így is lett. Egy alkalommal egy vasutas úr mellett ültünk a medencében, mindenről előjött a szó, többek között, hogy milyen sok ember megy külföldre nyaralni, pedig mennyi gyönyörű táj van Magyarországon. Csodálatos Szilvásvár ad is. Mi csodálkozva kérdeztük, hogy lehet oda eljutni, elmondta.

Aztán sorolta Bükfürdőt, Hévízt, Mátrafüredet, Debrecent, Kékestetőt, Budapesten a Rózsadombot, a Halászbástyát.

Ezeket a helyeket, hála Isten, mind meglátogattuk. Mindig februárban mentünk, két hétre.

Csodálatos élményünk volt a Halászbástyán, amint ott sétáltunk csodálkozva a sok gyönyörű panorámán, ami élénk tárult. Felfedeztük az épületet, a Hilton szállót, a pincér fehér köpenyben állt az ajtóban, akkor nyílt meg, olvastam az újságból. Én a pincért megszólítottam. Elmondtam neki, hogy vidékről jöttünk, és olvastuk az újságban, hogy milyen szép épület belül is... betérnénk egy kávéra, hogy lássuk, ha már itt vagyunk. Udvariasan nyújtotta felém a kezét, „tessék csak bejönni, örömmel megmutatok mindent.”

Úgy is lett, végig vezetett bennünket még az emeleten is, és végül meghívott ő bennünket egy kávéra.

Februárban a két hét, minden alkalom egy új élmény volt. Csodálatos asztaltársak voltak, minden

alkalommal ismerkedő este, ami tánccal kezdődött. Drága párom nagyon szeretett dalolni, nagyon szép hangja volt, sok szép régi magyar nótát ismert, mikor visszaült a társaság az asztalhoz, ő már el is kezdett egy-egy szép dalt.

Egyszer Hévízen nagyon összetett társaság volt a mi asztalunknál. Hat vendég étkezett, volt egy idős házaspár Szegedről. A férj jogász volt, felesége egy nagyon bájos hölgy. Azok nagyon a szívükbe fogadtak minket, velük mentünk a legtöbbet a medencébe, én mindig segítettem a néninek vetkőzni, öltözni. Ő kérte, hogy egy kabinba menjünk. Mikor eltelt a két hét, szép ajándékkal lepett meg, akkoriban nagy divat volt a porcelán nipp. Egy gyönyörű táncoló leányt és egy furulyázó pásztorfiút ajándékozott nekem. Én olyan boldog voltam. Azóta is nagy szeretettel gondolok rájuk, de már rég meghaltak...

Egyik alkalommal Mátraházán egy pesti házaspár is az asztaltársaságunk volt. A férj nagyon beképzelt volt. Fakanalas tánc volt, és akinél utoljára marad a fakanál az volt a győztes. Észrevettük a férjemmel, hogy olyan lekezelően nézett ránk. Oda sügta a párom, nagyon figyelj rám, ne gondolja ez a Pista, hogy mi olyan falusi libák vagyunk. Jártuk a táncot, a fakanál kézről kézre került, már csak három pár járta, a Pistáról szakadt a víz, már csak két pár voltunk, tapsoltak az asztaltársak, az én drága párom egy nagyot dobantott a lábával, kikapta a Pista kezéből a kanalat, a zenészek abbahagyták a zenélést, nagyon nagy taps, és mi lettünk a győztesek. Borzasztó boldogok voltunk. Az asztaltársak velünk örültek, a Pistáék meg elvonultak.

Másnap reggel a párom meghívta egy kávéra és mosolyogva mondta neki: „Tudod, a falusi srácok bírják a táncot.”

Pár év múlva megint jött egy nagy tragédia; a kis Katikánk, Zoli

fiam felesége kórházba került. Kiderült, hogy azonnal műteni kell, de a baj végzetes volt... Lesújtotta a családot a tragédia. A szívünk majd megszakadt a fájdalomtól. Nehezen bár, de az élet ment tovább.

A dédunokák is megnöttek, az idősebb fiú, Dávid, nagyon jó tanuló, most fog a nyáron érettségizni. Gödöllőre jelentkezett a mezőgazdasági főiskolára. A kisebbik most elsős, a pápai mezőgazdasági iskolában. Nagyon közel laknak, szembe velünk, a szép új házban, mi meg a régi családi házban, de szépen karban van ez is tartva.

Mi meg megöregedtünk. Én még kertészkedem, nagyon szeretem a virágokat, a ház előtt csodálatos muskátlik, sok szép apró virág virít. De most, hogy drága férjem egyre gyengébb, idős korára tekintve nem beteg, csak az ereje fogyott el. Több gondozást, figyelmet és főleg szeretetet szeretnék neki adni, így lassan a kerti munkát elhagyom, és övele sétálgatok.

Még vezetek háztartást, főzök. Ő meg énekelget, engem hívogat, mert hát a konyhai és más munka is vár rám, egy nap sokszor is megteszem az utat a konyha és az ő szobája között. Ő csak mondja: „nem muszáj ám mindig jönnöd, ha a nevedet mondom, mert csak beszélek hozzád”. Ilyenkor adok neki egy puszit, és én is vígan megyek a dolgomra. Közben megsétáltatom, és amikor bemegyünk, a séta után rám néz, és azt mondja: „ugye tudod, hogy mennyire szeretlek?” „Tudom drágám, én is így szeretlek!”

Ez minden nap így volt, míg el nem jött a vég... Nagyon kegyelmes volt hozzá az Isten... Semmi je nem fáj, a gondolkozása tiszta volt, minden nap elénekelte azokat a szép zsoltárokat, amik a szívéhez oly közel álltak. Amíg tudott járni, minden vasárnap ott voltunk a templomban. Mi vasárnap csak a szükséges házimunkát végeztük el az állatok körül, és a vasárnap a pi-

A díszpolgári cím átvétele

henés napja volt. Szüleink is ezzel a példával jártak előttünk.

Sokszor éjjel, ha megébredt, vagy énekel, vagy dalol. Úgy meglepődtem, Pünkösöd előtti napokban beszélgettünk egyik délután, hogy milyen hamar itt lesz a szép pünkösdi ünnep, és éjjel arra ébredek, hogy az én drága férjem csodálatos tisztán éneklő *Piros pünkösöd napján imádkoztam érted* éneket. Végig énekelte. Odamentem hozzá, megpuszilgattam, és ő nevetve kérde: „*emlékszel, amikor még udvaroltam neked? Ezt a nótát énekeltem a szerenádnál.*” Ez nagy örömmel töltötte be a szívem, hogy 90 évesen is ilyen gyönyörű emlékek élnek a szívében. És megint ragyogó szemmel mondta: „*Hisz, tudod, hogy mennyire szerettelek mindig téged.*”

Hát lehet ennél nagyobb ajándékot kapni 68 év házasság után?

A nyár vége felé egyre fáradtabb lett, már csak a járókerettel tudott sétálni, az énekeknek már csak egy-egy szakaszát énekelte.

Akkor nap, amikor éjjel az agyérgörcsöt kapta, csak azt énekelte: „*A sok jót, melyet ád, ki sem mondhatja szánk...*”

Ezt a gyönyörű éneket utolsó imaként énekelte.

Reggel szólt, hogy szomjas, kér egy kis teát, a poharát nem a szájához emelte, hanem a füléhez tette. Rögtön láttam, hogy valami nincs rendben. Föl akart állni, megfogódzkodott a fotel hátába, én segítettem, de éreztem, hogy össze fog rogni. Szépen lefektettem a szőnyegre, mert már az ágyba nem tudtam. Telefonáltam az unokám-

nak, és a Zoli fiam jött a mentővel. A kórházban infúzióra kötötték, de ott már csak nézett rám, nem tudott szólni...

Minden nap bevitt hozzá a fiam, ott simogattam, beszélgettem, de már nem válaszolt. Három napig tartott ez az állapot, aznap olyan három órakor eljöttem, mert már én is nagyon ki voltam merülve. Szépen megmosogattam az arcát, szemét, láttam, hogy jól esett neki, olyan nagyot sóhajtott... megpuszilgattam, elköszöntem, hogy reggel jövök, és megint itt leszek veled.

Hazahozott a fiam, és visszament hozzá. Egyszer csak telefonált, hogy a Papa négy órakor csak szépen örök álomba szenderült...

Úgy okoztam magam, hogy miért jöttem haza? De azután megnyugodott a lelkem, hogy fájdalom nélkül, tisztán, kegyelemmel vette magához az Úr. Szép időt ért meg, 90 évet.

Hálás szívvel köszönöm az Úrnak, hogy az egész életünkben tenyerén hordott bennünket.

Most itt élem az életem hátra lévő idejét a régi, kedves, családi házban, a szépen berendezett szobákban, csodálom a szép festmé-

nyeket. *Vihar a pusztán* Munkácsytól, Szinyei Merse Páltól *A lila ruhás nő*. A vitrinben a sok kis porcelán nipp, ami a mi időnkben nagy divat volt, hogy ilyen ajándékkal kedveskedjünk a baráti körben egymásnak. A hátsó szobában a családi fényképek lógnak a falon, az esküvői fényképek, az unoka, a dédunokák fényképei. Ezekben gyönyörködöm. Egész életemben nagyon szerettem a virágokat, hála Isten, még most is tele tudtam ültetni az utcán, az udvarban a kiskertetet, sok szép virág lett, ezeket öntözgetem, szorgolgom...

Most még főzögetek, sütögetek régi sütitket. Boldog vagyok, amikor a dédunokáim jönnek, és keresik, a konyhában mit találnak. A friss kenyérből a jó pecsenyezsíros kenyeret jóízűen falatozzák.

Még el tudok sétálni a postára, gyógyszert íratni az orvoshoz, onnan mindig kísétek a temetőbe. Örül a szívem, mert akikkel találkozom, szeretettel köszöntenek, megkérdezik, hogy vagyok.

Mi kell még ennél több egy idős asszonynak?

Egy-egy ilyen utamról boldog szívvel térek haza, lepihenek, és tovább emlékezem... Visszajárok a múltba...

Drága férjem emlékére:

Piros pünkösöd napján imádkoztam érted,

Piros pünkösöd napján vártam visszatérted.

Tele volt a határ nyíló vadvirággal,

Vártalak a keresztútnál pünkösdi rózsával.

VARGA EDÉNÉ BOLLA AMÁLIA 1930. november 16-án született Nyárádon, Bolla Károly és Császár Karolina elsőszülött gyermekeként. Szegény családban nevelkedett kishűgával, Idával (1935) együtt. 17 évesen ismerkedett meg párjával, Varga Edével, akivel 1948-ban kötöttek házasságot. Két fiuk, egy unokájuk, és két dédunokájuk született. 68 évet töltöttek együtt boldog házasságban, családjuk körében. Amália néni már kislány korában megtanulta nagyanyjától és édesanyjától a nyárádi fehér lyukhímzést, mellyel gazdag úri kisasszonyok stafírungjait díszítették országszerte. A hímzés mindig is közel állt a szívéhez, tagja volt az évtizedeken át működő hímző szakkörnek, és nagy szerepet vállalt a nyárádi fehér lyukhímzés hagyományát őrző Falumúzeum létrehozásában. 2003-ban Nyárád község zászlójának avatásakor felkérték a zászlóanyai teendőket ellátására, és ugyanekkor a szülőfalujáért végzett munkásságát díszpolgári címmel jutalmazták.